

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

Т.О. Тищенко

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ
ОСВІТИ В ДОШКІЛЬНОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Кропивницький
2017

УДК 373.2
Т 39

*Друкується за рішенням науково-методичної ради
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
(від 13 червня 2017 року, протокол №3)*

Тищенко Т. О. Інструктивно-методичні матеріали щодо впровадження інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі / Т.О. Тищенко. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 28 с.

Рецензенти:

- Н. В. Тарапака** – завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент;
- Л. В. Самаріна** – завідувач дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 47 «Горобинка» комбінованого типу м. Кропивницький.

У посібнику висвітлено проблему забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами та розкрито систему організації інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі, що представлена в нормативно-правових документах українського законодавства.

Видання рекомендоване методистам відділів (управлінь) освіти та педагогічним працівникам дошкільних навчальних закладів, які впроваджують інклюзивну освіту для ознайомлення та використання під час створення та забезпечення належного функціонування інклюзивних груп.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В

ЗМІСТ

Передмова	4
Міжнародні документи в галузі освіти щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами.....	6
Нормативно-правове підґрунтя запровадження інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі.....	10
Висновки.....	26
Додатки	31
Список використаних джерел.....	35

ПЕРЕДМОВА

Не можна вимагати від дитини неможливого – до певного рівня і певного кола знань різні діти йдуть по різному.

В. Сухомлинський

Організація навчання, виховання та розвитку дітей з психофізичними порушеннями сьогодні на державному рівні модернізується та реформується, що відбувається згідно з демократичними, соціально-економічними перетвореннями і пріоритетами сьогодення. Дії держави в цьому напрямку є цілеспрямованими: формування нової філософії державної політики; удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини; забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; створення умов для активної участі в системі сучасних суспільних відносин.

Модернізація та реформування стосується розробки і впровадження інноваційних підходів до навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Таким підходом сьогодні є **запровадження інклюзивної моделі навчання**, тобто забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в освітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

В Концепції розвитку інклюзивної освіти визначені шляхи розвитку, що передбачають: удосконалення нормативно-правової бази; створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних; збереження єдиного освітнього простору; приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї; відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Успішність упровадження інклюзивної моделі навчання залежить від проінформованості педагогічних працівників про існуючі проблеми в освіті дітей з особливими освітніми потребами, розуміння інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до дітей з особливими потребами з боку педагогів, батьків та інших громадян.

Велика увага приділяється впровадженню та організації інклюзивного навчання в школах, тоді коли необхідно та важливо розпочинати інтеграцію ще з дошкільного віку, що забезпечить якісну ранню освіту дітей з особливими освітніми потребами, шляхом адаптації змісту та методів навчання, виховання та розвитку до можливостей і потреб такої дитини.

Дані матеріали присвячені актуальній проблемі розбудови інклюзивного освітнього простору та представлені у вигляді «питання-відповідь», що розкривають проблему забезпечення рівного доступу до якісної дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

При запровадженні інклюзивної моделі навчання першочерговим є перегляд, опрацювання, аналіз міжнародних та національних нормативно-правових документів, що стосуються забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребам.

До вашої уваги перелік основних міжнародних документів про права людини (дитини) в галузі освіти, в тому числі осіб з особливими освітніми потребами:

- *Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.*

Даний документ визначає права людини у сфері освіти. У статті 26 зазначається: «кожна людина має право на освіту, яка спрямована на повний розвиток людської особи; батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей» [3].

- *Декларація прав дитини (20 листопада 1959 рік), схвалена резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року [1].*

Поряд із загальними принципами щодо прав дитини висвітлено права дитини із особливими освітніми потребами, зокрема: забезпечення спеціальним режимом, освітою та піклуванням неповноцінної дитини у фізичному, психічному, соціальному відношенні повинно бути у відповідності до її стану.

- *Декларація про права інвалідів, прийнята без голосування і проголошена резолюцією 3447 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 року.*

«...Інваліди повинні користуватися всіма правилами, викладеними у Декларації. Права повинні бути визначені за всіма інвалідами без будь-якого виключення і без розходження і дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідань, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, матеріального становища, народження або будь-якого іншого фактору, незалежно від того, чи відноситься це до самого інваліда або його або її родини...»[2].

- *Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року), схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року (редакція зі змінами). Конвенцію ратифіковано Постановою ВР №789-XII від 27.02.91 року.*

Конвенція ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритетах загальнолюдських цінностей та гармонійному розвитку особистості, недискримінації дитини з інвалідністю за будь-якими ознаками. Освітнім правам дітей присвячена 28 стаття, де зазначається, що «Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі різних можливостей вони, зокрема: сприяють розвиткові різних форм освіти, як загальної середньої, так і професійної,

забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безоплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей».

У статті 23 висвітлені освітні права дітей з особливими освітніми потребами. «Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношення дитини безперечно має доступ до послуг в галузі освіти та має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства» [8].

• *Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, прийняті резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року* [23].

Правило 6 стосується освіти та визначає принципи рівних можливостей в області початкової, середньої та вищої освіти дітей, молоді й дорослих, які мають інвалідність. Освіта інвалідів є обов'язковою і повинна бути невід'ємною частиною системи загальної освіти. Також, питання освіти інвалідів має бути складовою частиною національного планування в області освіти, розробки програм і організації навчального процесу.

• *Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, прийнята Всесвітньою конференцією з питань освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість, 7-10 червня 1994 року.*

«...Делегати Всесвітньої конференції по освіті осіб з особливими потребами вважають і заявляють про те, що:

- кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати право отримувати і підтримувати необхідний рівень знань;
- кожна дитина має унікальні здібності, інтереси та навчальні потреби;
- необхідно розробляти систему освіти і виконувати освітні програми враховуючи широкі розбіжності в здібностях та потребах;
- діти з особливими освітніми потребами повинні мати доступ до навчання, виховання та розвитку у загальноосвітніх закладах. Заклади, в свою чергу, повинні створювати умови та основи педагогічних методів, зорієнтованих на задоволення потреб дітей з особливими освітніми потребами;
- інклюзивно зорієнтовані заклади є найбільш ефективним середовищем боротьби проти дискримінації дітей з особливими освітніми потребами...» [20].

• *Конвенція про права осіб з інвалідністю та Факультативний протокол до неї, підписані 13.12.2006 року. Документи ратифіковані Законом № 1767-VI від 16.12.2009 року та набрали чинності для України 06.03.2010 року* [7; 26].

24 стаття Конвенції стосується забезпечення осіб з інвалідністю освітою. У статті зазначається, що «Держави-учасниці визнають право інвалідів на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності

можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя», а також, «Під час реалізації цього права держави-учасниці забезпечують, щоб інваліди не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти-інваліди – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримання всередині системи загальної освіти необхідної підтримки для полегшення ефективного навчання; доступ до загальної середньої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими»[7].

З наведених вище Міжнародних документів можна зробити висновок, що право на освіту є одним з основних прав людини; право на освіту осіб з особливими освітніми потребами має гарантуватися без дискримінації чи будь-яких обмежень; держава має визнавати принцип рівних можливостей у сфері дошкільної, початкової, середньої і вищої освіти для дітей, молоді і дорослих, які мають інвалідність, в інтегрованих структурах.

Наведені міжнародні документи є основою для розроблення національної нормативно-правової документації, яка сприяє виробленню політики щодо забезпечення якісної, безбар'єрної освіти дітей з особливими освітніми потребами та дітей інвалідів.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Українське законодавство ґрунтується на міжнародних документах та визнає головним пріоритетом в освіті дітей з особливими освітніми потребами – забезпечення якісної освіти в умовах освітніх закладів, тобто створення інклюзивної моделі навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку.

Інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх програмах.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу [4, с. 7-9; 5; 10].

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту навчатися за місцем проживання [16, с. 13].

Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [4, с. 8; 10, 15].

Інклюзивне навчання – це гнучка, індивідуалізована система навчання, виховання та розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах дошкільного навчального закладу.

У форматі «*запитання-відповідь*» розглянемо поетапність організації інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі. Питання системи організації інклюзивного навчання дітей дошкільного віку висвітлене у нормативно-правових документах.

Що передбачає інклюзивне навчання?

У Концепції розвитку інклюзивної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912) інклюзивне навчання визначають як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [16].

Як розуміти поняття «дитина з особливостями психофізичного розвитку»?

Діти із особливостям (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного та/або психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами [4, с. 45].

Поряд із терміном «діти з особливими освітніми потребами» вживають: діти з особливостями (вадами, порушеннями) психофізичного розвитку; аномальні діти; діти, що потребують корекції психофізичного розвитку; діти з обмеженими можливостями життєдіяльності; неповносправні діти.

У понятійно-термінологічному словнику зі спеціальної педагогіки дається визначення: «Аномальні діти (діти з вадами психофізичного розвитку) – це діти, які мають суттєві відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими або набутими дефектами, і потребують спеціальних умов навчання й виховання» [22, с. 25-26].

Для розуміння поняття «особливості (порушення) психофізичного розвитку» необхідно з'ясувати фактори нормального психічного та фізичного розвитку людини (дитини).

Психічний розвиток – це процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін психіки, що зумовлюють формування особистості. Таким чином, психічний розвиток є процесом, так як має динамічний характер - розпочавшись ще до народження дитини, розгортається та триває, за думкою більшості вчених, все життя людини. В ході психічного розвитку відбувається накопичення кількісних та якісних перетворень психіки, які забезпечують формування і функціонування особистості [21, с.31-33].

Фізичний розвиток – це динамічний процес росту (збільшення довжини і маси тіла, окремих частин тіла тощо) і біологічного дозрівання дитини в різні періоди дитинства, істотною критерією оцінки стану здоров'я і вікових норм розвитку, особливо в період раннього дитинства [25, с. 7].

Поняття «норма» (від лат. norma – керівне начало, початок, зразок) має декілька значень. Середньостатистична норма – це такий рівень психосоціального розвитку людини, що відповідає середнім якісно-кількісним показникам, отриманим під час обстеження представницької групи популяції людей такого самого віку, статі, культури тощо.

Орієнтування на статистичну норму розвитку тих чи інших психічних якостей є особливо важливим на етапі первинної діагностики психічного стану дитини у процесі визначення характеру основного дефекту, його тяжкості. Зазвичай статистична норма – певний діапазон значень розвитку будь-якої якості (рівень інтелектуального розвитку або його складових; шкала самооцінки; рівень мовленнєвого розвитку; зріст, вага тощо), розташованих навколо середнього арифметичного [9, с. 14].

Які категорії дітей з особливостями психофізичного розвитку виділяють?

Залежно від порушення психофізичного розвитку виділяють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;

- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі);
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом [4, с. 45; 15, с. 14; 24, с. 37].

Що передбачає та забезпечує створення інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі?

У Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (наказ МОН України, МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52) зазначено: «Інклюзивні групи у дошкільних навчальних закладах створюються для забезпечення умов дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, для розвитку та навчання спільно зі своїми однолітками. Головна мета створення інклюзивних груп – задоволення соціальних та освітніх потреб, організація корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю» [17].

Особливістю організації інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, про це йде мова в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 12.10.2015 р. №1/9-487) [13].

Відповідно до Положення про дошкільний навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305, зі змінами) інклюзивні групи створюються для дітей з порушеннями слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту, затримкою психічного розвитку з метою задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи [19].

Хто приймає рішення про створення інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі?

Така інформація зазначена в Положенні про дошкільний навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. №305, зі змінами) та в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 12.10.2015 р. №1/9-487).

Рішення про утворення інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі, незалежно від підпорядкування та форми власності приймається керівником дошкільного навчального закладу на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або особи, яка їх замінює, тобто в закладі комунальної форми власності рішення приймається органом управління освітою, державної форми власності – засновником (засновниками), приватної форми власності – власником (власниками) [13; 19].

Як здійснюється комплектування інклюзивних груп в дошкільному навчальному закладі?

В Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 12.10.2015 р. №1/9-487) зазначено: «Комплектують інклюзивні групи відповідно до нормативів, визначених Положенням про дошкільний навчальний заклад та Порядком комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, санітарно-гігієнічних норм і вікових (одновікові, різновікові), сімейних ознак та особливих освітніх потреб дітей і побажань батьків або осіб, які їх замінюють.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, наповнюваність інклюзивних груп має становити до 15 дітей, з них 1-3 дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, в залежності від складності порушення» [13].

Хто здійснює зарахування (прийом) дітей до інклюзивних груп дошкільного навчального закладу?

Згідно з п. 5 Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (наказ МОН України, МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52) прийом дітей до інклюзивних груп здійснюється керівником дошкільного навчального закладу протягом календарного року за наявності місць на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, медичної довідки про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтва про народження [17].

Що додатково подається при зарахуванні дітей з особливими освітніми потребами в дошкільний навчальний заклад?

Перелік документів для прийому дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, що представлений у Положенні про дошкільний навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. №305, зі змінами); Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (наказ МОН України, МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52) та в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. №1/9-487):

- заява батьків або осіб, які їх замінюють;
- медична довідка про стан здоров'я дитини з висновками лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад;
- довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення;
- свідоцтво про народження;
- висновок психолого-медико-педагогічної консультації;
- копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу

інвалідам з дитинства або дітям-інвалідам» або копія медичного висновку про дитину-інваліда до 18 років (виданого лікарсько-консультативною комісією);

- копія індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда;
- направлення місцевого органу управління освітою [13;17;19].

У якому випадку можлива відмова зарахування дітей до інклюзивної групи дошкільного навчального закладу?

Відповідно до Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (наказ МОН України, МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52) (пп. 10, 11), існують протипоказання до прийому та подальшого перебування дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах дошкільних навчальних закладів: «10. Протипоказаннями для прийому дітей до інклюзивних груп дошкільних навчальних закладів є:

- III і IV ступені порушень функцій організму, які не сумісні з перебуванням дитини в організованому колективі;
- всі хвороби у гострому періоді, хронічні хвороби в стадії загострення, всі хвороби, які потребують стаціонарного лікування, гострі інфекційні захворювання до закінчення строку карантину.

Якщо в період перебування в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу у дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, буде проявлятися неконтрольована поведінка, що може загрожувати її життю і здоров'ю або членів дитячого колективу, то за рішенням педагогічної ради така дитина направляється для додаткового обстеження до психолого-медико-педагогічної консультації для вирішення питання щодо подальшого перебування в інклюзивній групі» [17].

Додаткові завдання завідувача дошкільного навчального закладу при створенні інклюзивної групи.

В Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 12.10.2015 р. № 1/9-487) зазначається: «Адміністрація дошкільного навчального закладу інформує батьків дітей, що відвідують заклад, щодо особливостей інклюзивного навчання, цілей та завдань, переваг інклюзії для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Для батьків проводяться тематичні бесіди та надаються вичерпні роз'яснення щодо врахування особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, залучених в інклюзивні групи».

Також, засновник (власник) дошкільного навчального закладу забезпечує підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та атестацію педагогічних працівників відповідно до специфіки роботи інклюзивної групи, сприяє впровадженню інноваційної діяльності [13].

Як здійснюється навчально-виховний процес в інклюзивних групах дошкільного навчального закладу?

Навчально-виховний процес здійснюється на основі особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, має бути направлена на їх соціалізацію, формування позитивної оцінки тощо. Особливістю навчально-виховного процесу інклюзивної групи є його індивідуалізація і диференціація. Здійснюється навчально-виховний процес в інклюзивних групах відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН України, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, про це йде мова в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. № 1/9-487) [13].

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної роботи досягається на основі надання таким дітям якісної корекційної допомоги у взаємодії вихователів, асистентів вихователів (в інклюзивних групах), корекційних педагогів і батьків [14].

Навчально-виховний процес в інклюзивних групах (для дітей з порушеннями слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту, затримкою психічного розвитку) у дошкільних навчальних закладах, відповідно до п. 23 Положення про дошкільний навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року №305, зі змінами) здійснюється за спеціальними програмами розвитку дітей та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку Міністерством освіти і науки України [19].

У якому випадку забезпечується супровід дитини з особливими освітніми потребами асистентом дитини та хто може виконувати дану функцію?

Діти з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують індивідуального догляду, зараховуються до інклюзивних груп при забезпеченні постійного супроводу асистентом дитини, як зазначається в Порядку комплектування інклюзивних груп в дошкільних навчальних закладах (п. 7) (наказ МОН України, МОЗ України від 06.02.2015 р. № 104/52) [17].

Процедура забезпечення дитини з особливими освітніми потребами асистентом висвітлена в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. №1/9-487): «За письмовою заявою батьків, або осіб, які їх замінюють, адміністрація дошкільного навчального закладу може

надати дозвіл щодо участі у навчально-виховному процесі асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, волонтерів, фізичний та психічний стан здоров'я яких дозволяє здійснювати зазначену функцію на громадських засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел, не заборонених законодавством.

Крім того, батьки, або особи, які їх замінюють, можуть самостійно виконувати функцію асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або визначати особу, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати зазначену функцію на волонтерських засадах.

Батьки, або інші особи, які здійснюють функцію асистента дитини з особливими потребами, у тому числі з інвалідністю, мають проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди, з оформленням особової медичної книжки встановленого зразка. Особові медичні книжки повинні зберігатися у медичному кабінеті» [13].

Діяльність асистента вихователя в умовах інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі.

Для забезпечення особистісно-орієнтованого підходу до організації корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній групі штатним розписом дошкільного навчального закладу передбачається 1 ставка асистента вихователя на 1 інклюзивну групу [13].

До Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 04 листопада 2010 року № 1055 від 20.05.2016 р. № 544, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 07 червня 2016 року за № 821/28951) введено посаду «асистент вихователя дошкільного навчального закладу».

Хто забезпечує індивідуальний супровід дитини з особливими освітніми потребами?

Індивідуальний (психолого-педагогічний) супровід дитини з особливими освітніми потребами – основна умова справжньої інклюзії. Це питання розкрито в Організаційно-методичних засадах забезпечення прав на освіту дітей з особливими освітніми потребами (лист МОН України від 08.08.2013 р. № 1/9-539) та в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. № 1/9-487).

«Склад групи фахівців індивідуального супроводу дитини визначається керівником дошкільного закладу і затверджується відповідним наказом.

До групи індивідуального супроводу дитини можуть входити: вихователь-методист; вихователі; асистент вихователя; практичний психолог; вчитель-дефектолог; медична сестра (Інструктивно-методичні рекомендації

щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, лист МОН України від 12.10.2015 р. № 1/9-487).

У разі необхідності на етапі вивчення дитини з особливими освітніми потребами та планування роботи з нею можуть залучатися фахівці інших навчальних закладів, навчально-реабілітаційних центрів, психолого-медико-педагогічних консультацій тощо.

Відповідальність за реалізацію індивідуальної програми розвитку покладається на всіх членів групи фахівців (групи індивідуального супроводу дитини). Відстеження перебігу виконання цілей та завдань, окреслених в індивідуальній програмі розвитку, покладається на методиста дошкільного навчального закладу» [13].

Для надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами дошкільні навчальні заклади з інклюзивними групами обов'язково мають укласти угоду з НРЦ або, у разі відсутності таких у найближчому оточенні, із спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами про співпрацю.

Організувати навчально-виховний процес таких дітей (дітей з особливими освітніми потребами) необхідно у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковою роботою відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей. Така робота на основі індивідуального підходу здійснюється в інклюзивних групах в дошкільних навчальних закладах.

Корекційно-розвиткова робота проводиться педагогами, психологами з відповідною освітою, які залучаються з НРЦ, ПМПК, спеціальних навчальних закладів шляхом укладання угод про співпрацю, а також психологами шкіл, установ соціального захисту, ПМПК, центрів практичної психології та соціальної роботи, створених при управліннях освіти і науки, ресурсних центрів. Координація послуг зазначених фахівців здійснюється місцевими управліннями освітою, відповідно до інформації, отриманої від дошкільних навчальних закладів з інклюзивними групами [12].

Які основні завдання команди фахівців індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами?

В Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р.у № 1/9-487) чітко визначені завдання команди індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Група фахівців протягом 1-2 місяців (в залежності від складності порушення) вивчає можливість та потреби дитини, фіксує результати вивчення: її вміння, сильні якості та труднощі, у чому їй потрібна допомога.

Відповідно до висновку та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації, група фахівців дошкільного навчального закладу (група фахівців індивідуального супроводу дитини) (вихователь-методист, вихователі, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, медична сестра та інші) із обов'язковим залученням батьків дитини, або осіб, які їх замінюють,

розробляють індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю та здійснюють відповідний психолого-медико-педагогічний супровід цих дітей.

1. Збір інформації про особливості дитини, її інтереси, труднощі і обмеження, освітні потреби з метою визначення та реалізації належної підтримки, вжиття адекватних заходів, залучення додаткових фахівців.

2. Всебічне обговорення особливостей (труднощів) розвитку дитини з урахуванням інформації різних фахівців з метою визначення характеру та причин відхилень в розвитку та поведінці; прийняття консолідованого рішення про специфіку змісту освіти і навчання з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації.

3. З'ясування потенціалу розвитку дитини, актуалізація її позитивних особистісних якостей.

4. Розробка та реалізація Індивідуальної програми розвитку дитини (Додаток А).

5. Моніторинг динаміки загального психічного розвитку дитини, консультування і вирішення складних, конфліктних ситуацій.

6. Ведення документації (щоденник спостережень), що відображає актуальний розвиток дитини, динаміку її стану, рівень шкільної успішності; збір порт фоліо [13].

Актуальний рівень розвитку дитини з особливими освітніми потребами зазначається на основі психолого-педагогічного вивчення дитини (Додаток Б).

Компоненти та зміст індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Індивідуальна програма розробляється на 3 місяці, на основі програм, у тому числі спеціальних, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для дошкільних навчальних закладів, з відповідною їх адаптацією до особливих потреб дитини і затверджується керівником дошкільного навчального закладу. З метою її коригування та доповнення, індивідуальна програма переглядається щомісячно.

Невід'ємною складовою процесу розроблення індивідуальної програми розвитку є оцінка динаміки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (дитячі роботи, результати спостережень педагогів тощо).

Оцінка динаміки розвитку дитини є індикатором ефективності навчально-виховного процесу та підґрунтям для подальшого планування цілей і завдань.

При складанні індивідуальної програми розвитку дитини педагоги в першу чергу аналізують відповідність вимог програми та методів, що використовуються на занятті, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами.

Індивідуальна програма розвитку дитини містить такі розділи:

1. Загальна інформація про дитину: ім'я та прізвище, дата народження, телефони батьків, адреса проживання, проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби), дата зарахування дитини до дошкільного навчального закладу.

2. Наявний рівень розвитку дитини (відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації). Група фахівців протягом 1-2 місяців (в залежності від складності порушення) вивчає можливості та потреби дитини, фіксує результати вивчення: її вміння, сильні якості та труднощі, у чому їй потрібна допомога; інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання (відомості надані психолого-медико-педагогічною консультацією).

Вся інформація повинна бути максимально точною, оскільки вона є підґрунтям для подальшого розроблення завдань.

3. Освітні послуги. В індивідуальній програмі розвитку дитини передбачається до 10 корекційно-розвиткових занять на тиждень в залежності від віку дитини та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю. Фіксується розклад занять з відповідними фахівцями (вчителем-дефектологом, практичним психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною.

4. Адаптації/модифікації. При складанні індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних методів, матеріалів, іграшок, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини.

Модифікація – трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій:

- пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення в групових кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в групі, де навчається слабочуюча дитина, забезпечення її слуховим апаратом);
- адаптація матеріалів (адаптація дидактичних посібників, ігрових, наочних та інших матеріалів тощо) [13].

Що передбачають корекційно-розвиткові заняття для дитини з особливими освітніми потребами в дошкільному навчальному закладі ?

В Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. № 1/9-487) зазначено: «В індивідуальній програмі розвитку дитини

передбачається до 10 корекційно-розвиткових занять на тиждень в залежності від віку дитини та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю. Фіксується розклад занять з відповідними фахівцями (вчителем-дефектологом, практичним психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною» [13].

Відповідно до п. 23 Положення про дошкільний навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року №305, зі змінами) навчально-виховний процес в інклюзивних групах дошкільних навчальних закладах здійснюється за спеціальними програмами розвитку дітей та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку Міністерством освіти і науки України. У таких групах проводиться корекційно-відновлювальна робота з предметно-практичного навчання, лікувальної фізкультури, соціально-побутової та комунікаційної діяльності, просторової орієнтації, розвитку слухового, зорового, дотикового сприймання, формування мовлення [19].

Яка участь батьків дитини при навчанні, вихованні та розвитку в інклюзивному середовищі?

Питання участі батьків дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання розкрито в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 р. № 1/9-487).

Першочергово батьки або особи, які їх замінюють, обирають територіально найближчий дошкільний навчальний заклад, у якому дитина з особливими освітніми потребами буде здобувати дошкільну освіту.

Батьки повинні брати участь у процесі написання індивідуальної програми розвитку дитини, що забезпечить їх інформування про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює низку суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та педагогами в навчально-виховному процесі

Крім того, батьки або особи, які їх замінюють, можуть виконувати функцію асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або визначити особу, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати зазначену функцію на волонтерських засадах [13].

ВИСНОВКИ

З кожним роком збільшується кількість дітей з вадами психофізичного розвитку, що відбувається в силу дії різних негативних факторів. У більшості випадків належне навчання, виховання та розвиток таких дітей розпочинається в шкільному віці, тоді коли необхідно в дошкільному. Адже, в дошкільному віці фізичний, психічний, соціальний розвиток дитини, як з нормальним психофізичним розвитком, так і з його порушенням, відбувається значно інтенсивніше, ніж у будь-який інший період життя людини. Психічний розвиток у дошкільному віці закладає основи для подальшої навчальної та соціально-комунікативної діяльності. Саме тому рання допомога дітям з особливими освітніми потребами набуває визначального значення для її подальшого розвитку.

Така тенденція визначає пріоритетами в реформуванні дошкільної освіти в Україні забезпечення її доступності та якості для кожної дитини незалежно від порушень у психічному та (або) фізичному розвитку, тобто створення інклюзивного середовища. Це передбачає надання додаткової підтримки, метою якої є створення умов для отримання цими дітьми всіх можливих переваг від навчання разом зі своїми однолітками за місцем проживання та забезпечує повну реалізацію прав осіб з особливими освітніми потребами без дискримінації чи будь-яких обмежень.

Відповідно, політика держави щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти особливих дітей базується на міжнародних правових засадах, інноваційних підходах розвитку в дошкільних закладах інклюзивного навчального середовища та практичному досвіді позитивних змін. З поступовими, цілеспрямованими діями удосконалення нормативно-правової бази відбувається подолання соціальних та організаційних перешкод до створення інклюзивного середовища в дошкільному навчальному закладі.

Вже сьогодні впровадження інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах підтверджується досвідом практичних дій, які долають та компенсують відхилення в розвитку, створюють умови для реалізації внутрішнього потенціалу дитини, тобто, які становлять, розвивають та виховують особистість в сукупності її когнітивних, емоційних та мотиваційних характеристик.

В будь-якому випадку процес запровадження інклюзивної форми навчання в дошкільний навчальний заклад є поступовим і розпочинається з вивчення нормативно-правової бази. Даний посібник є результатом опрацювання регулюючих документів, які висвітлюють питання організації та функціонування інклюзивних груп в дошкільних навчальних закладах.

**Зразок індивідуальної програми розвитку дитини
з особливими освітніми потребами**

I. Загальна інформація про дитину.

ПІБ дитини _____

Дата народження _____

ПІБ батьків (або опікунів), номер телефону _____

Адреса проживання _____

Проблема розвитку _____

Дата зарахування дитини до ДНЗ _____ Група _____

ІПРД діє з _____ по _____

II. Наявний рівень розвитку дитини.

Психолого-педагогічний висновок ПМПК _____

Рекомендації ПМПК _____

Актуальний рівень знань і вмінь

Педагог (вихователь/асистент вихователя) _____

Психолог (спеціальний психолог) _____

Логопед _____

Дефектолог _____

III. Освітні послуги.

Вид послуг	Кількість занять на тиждень	Місце проведення занять	Форма проведення /к-ть занять	Тривалість заняття	Розклад занять

IV. Адаптації/ модифікації.

Стиль навчання: багатосенсорний переважно слуховий
 переважно кінестетичний переважно візуальний
 переважно тактильний

Присутні на засіданні з приводу розробки ІПРД

№ з/п	ПІБ присутнього	Посада	Дата	Підпис	Примітка

Я згоден із змістом ІПРД.

Я мав можливість брати участь у розробці цього плану.

Підпис батька (матері) або опікуна _____

Дата _____

Записи про перегляд ІПРД, внесені зміни _____

**Орієнтовна схема психолого-педагогічного вивчення
рівня розвитку дитини**

ПОВЕДІНКА:

- адекватні ситуації;
- психомоторна розгальмованість;
- особливості поведінки: пожвавлення, розкутість, зацікавленість або незадоволення;
- дисциплінованість, нервова неврівноваженість, володіння культурними навичками.

ОСОБЛИВОСТІ КОНТАКТУ:

- змістовний, встановлюється легко, невимушено;
- змістовний, встановлюється поступово, характеризується скутістю, сором'язливістю, потребує заохочення;
- формальний, встановлюється легко, невимушено.

ІНТЕРЕС ДО СПІВПРАЦІ З ДОРΟΣЛИМ:

- виразний, стійкий, такий що стимулює діяльність;
- епізодичний, поверхневий, не стимулює діяльність;
- відсутність інтересу аж до відмови від виконання завдання.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНІ ДІЇ:

- самостійність, адекватність, практичні дії, яким передують розумові, виявлення пошукової активності;
- нерішучі, стимульовані, адекватні практичні дії, яким передують розумові;
- діють імпульсивно, не радячись з дорослими;
- імпульсивні, неусвідомлені дії (маніпуляція дидактичним матеріалом).

ТЕМП ТА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ

- рівномірна працездатність протягом усього дослідження;
- нерівномірний темп з проявами імпульсивності дії при збереженні працездатності;
- працездатність нерівномірна, з елементами астенії;
- рівномірно повільний темп, пов'язаний з перевагою гальмування над збудженням;
- рівномірно швидкий темп, пов'язаний з перевагою збудження над гальмуванням.

ЗДАТНІСТЬ ЗОСЕРЕДЖУВАТИСЯ:

- концентрація уваги: стійка, не стійка;
- швидка втомлюваність, падіння працездатності при невеликому навантаженні;
- повільне входження в роботу.

Ці відомості отримуються у процесі спілкування з дитиною, спостереження за її діяльністю: під час виконання діагностичних завдань, зокрема, спеціальних, спрямованих на обстеження уваги:

1. «Коректурна проба» – дослідження здатності до концентрації уваги, її стійкості, переключення, розумова працездатність.

2. «Рахунок по Крепеліну» – вивчення психічного темпу, коливань уваги, переключення, працездатність.

3. «Таблиці Шульте» – діагностика обсягу, швидкості орієнтовно-пошукової діяльності, працездатність.

АНАЛІЗУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ:

- судження логічні, правильні, свідомо відрізняє суттєві ознаки від несуттєвих;

- виявлено недостатній рівень процесів узагальнення та абстрагування;

- окремі непослідовні судження чи помилкові рішення.

Методики:

1. «Розрізні малюнки» – встановлення здатності запам'ятовувати і відтворювати просторову структуру цілого предметного зображення з 2-6 частин».

2. «Виділення суттєвих ознак» – дозволяє відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих та робити висновки про логічність суджень.

3. Субтест «Практичний аналіз» (тест вербального інституту Й. Ставело) – дослідження загальної проінформованості й розуміння змісту прислів'їв.

4. Субтест «Виключення» – здатність виділяти загальні ознаки і властивості предметів чи понять й уміння порівнювати їх – здатність до аналітико-синтетичної діяльності.

ВСТАНОВЛЕННЯ СХОЖОГО І ВІДМІННОГО:

- сформованість здатності до аналітико-синтетичної діяльності.

Методики:

1. «Тест шкільної зрілості» (вербальне мислення).

2. Тест Векслера – визначення загального рівня розвитку дитини.

3. «Прогресивні матриці Равена» (невербальний інтелект) – визначення рівня розвитку аналітико-синтетичних умінь.

УЗАГАЛЬНЕННЯ:

- задовільно володіє поняттями чи орієнтується на зовні несуттєві ознаки;

- недостатність рівня узагальнень.

Методики:

1. «Вилучення четвертого зайвого» – сформованість наочно-образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих.

2. Субтест «Узагальнення» (тест вербального інтелекту Й. Ставело) – визначення орієнтації у знаннях про навколишню діяльність.

3. Субтест «Визначення антонімів» - вибір логічної протилежності.

4. Субтест «Пошук аналогів».

ЗДІЙСНЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ:

- рівень доступності узагальнень (сформованість узагальнень на елементарному рівні, труднощі під час об'єднання складніших груп).

Методики:

1. «Класифікація понять» (в модифікації Л.С. Виготського, Б.В. Зейгарник, Ю.Ф. Полякова) – дослідження рівня процесу аналізу і синтезу, послідовність суджень дітей дошкільного і шкільного віку (40 малюнків).

2. Групування предметів за 2-3 ознаками (колір, величина, форма).

ПЕРЕНЕСЕННЯ ВМІННЯ В НОВІ ПІЗНАВАЛЬНІ СИТУАЦІЇ:

Здатність до актуалізації знань під час розв'язання аналогічних завдань.

Методика:

Г. Россолімо – обстеження розуміння змісту ситуації, наявність елементарних уявлень, можливість використання минулого досвіду.

МІРА САМОСТІЙНОСТІ ТА ХАРАКТЕР НЕОБХІДНОЇ ДОПОМОГИ:

- сформованість уміння дитини виконати самостійно те, що вона вже виконала з допомогою дорослого;

- вміння використовувати допомогу в процесі виконання завдання.

НАВЧУВАНІСТЬ (виявлення «зони найближчого розвитку») – здатність щойно здобути з допомогою дорослого вміння застосовувати в аналітичній ситуації.

ХАРАКТЕР ОРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (активний чи пасивний).

Методика:

«Навчаючий експеримент» (в розробці А.Я. Іванової) – дослідження потенційних можливостей оволодіння новими способами дій (а не актуальний рівень розвитку дитини).

ЗДАТНІСТ МІРКУВАТИ, ВСТАНОВЛЮВАТИ ПРИЧИНОВО-НАСЛІДКОВІ ЗВ'ЯЗКИ:

- стійкість чи нестійкість мислення, перехід суджень на шлях випадкових асоціацій (чи наявна можливість виправлення помилок і подальша діяльність без них).

Методики:

1. «Прості аналогії» – розуміння логічних зв'язків та співвідношень між поняттями; діагностика порушень послідовності суджень та інертності психічних процесів.

2. Тест Кеттела (вимір інтелекту дітей 6-ти років).

3. Тест вербального мислення Керна-Йірасека.

УМОВИ ВИВОДИ:

- правильність суджень чи неспроможність з'ясувати основний зміст навіть простих сюжетних малюнків;

- наявність труднощів у розумінні внутрішніх смислових зв'язків, особливо прихованих;

- можливість самостійної розповіді.

Методики:

1. Тест «Словесні ряди» – рівень розвитку логічного мислення.

2. Тест «Числові ряди» – рівень розвитку логічного мислення.

3. Субтест «Математична логіка» (тест вербального інтелекту Й. Ставело).

СТАН ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ: емоційна лабільність чи незрілість емоційно-вольової сфери.

ДЕЯКІ ПРОЯВИ ОСОБИСТОСТІ:

- затримка у сформованості пізнавальної діяльності і реакцій поведінки.

Можливі прояви інфантилізму;

- обмеженість інтересів, невміння спостерігати;

- млявість, боязкість, схильність скаржитися на товаришів, постійне звернення по допомогу; надмірна збудливість – бурхливі реакції на зауваження; постійні конфлікти з дітьми, бійки, що закінчуються сльозами і повною знесиленістю;

- критичність – здатність адекватно реагувати на зауваження і заперечення з боку інших (за результатами спостереження).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація прав дитини (20 листопада 1959 рік), схвалена резолюцією 1386 (XIV) Генеральною Асамблеєю ООН від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
2. Декларація про права інвалідів, прийнята без голосування і проголошена резолюцією 3447 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. – К.: Самміт-Книга, 2009. – 279 с.
6. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник. / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: «А.С.К.», 2012. – 308 с.
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю, підписана 13.12.2006 р. Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/995_g71.
8. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року), схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року (редакція зі змінами) та ратифікована Постановою Верховної Ради №789-XII від 27.02.91 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Конопляста С.Ю. Логопсихологія: навч. посібник / С.Ю. Конопляста; Т.В. Сак. – К.: Знання, 2010. – 239 с.
10. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ: навч. посіб. / Г.Ю. Кравченко, Г.О. Сіліна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 176 с.
11. Лист Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 р. № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30376/.
12. Лист Міністерства освіти і науки України від 08.08.2013 р. № 1/9-539 «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/36815/>.
13. Лист Міністерства освіти і науки України від 12.10.2015 р. №1/9-487 «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4498->.
14. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.06.2016 р. №1/9-315 «Щодо організації освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5693->.

15. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки: навч. посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М. П. Матвєєва. – Кам'янець-Подільський.: КПНУ ім. І. Огієнка, 2010. – 264 с.
16. Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 р. «Концепція розвитку інклюзивної освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
17. Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 06.02.2015 р. № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26 лютого 2015 року за № 224/26669 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3720->.
18. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05. 2016 №544 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 04 листопада 2010 року № 1055» зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07 червня 2016 р. за №821/28951 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0821-16>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 (зі змінами 29.07.2015 за № 530) «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/normativno_pravova-baza.
20. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами прийнята Всесвітньою конференцією з питань освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість, 7-10 червня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html.
21. Скрипченко О.В. Вікова психологія: навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська. – К.: Просвіта, 2001. – 147 с.
22. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / за ред. академіка В. І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
23. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, прийняті резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
24. Тарапака Н.В. Кашуба Л.В. Інклюзія в дошкільлі: розвиток дітей з психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти: навч.-метод. посібник. – К.: «СІТПРІНТ», 2013. – 140 с.
25. Тарасова Т.А. Контроль физического состояния детей дошкольного возраста: методические рекомендации для руководителей и педагогов ДОУ / Т.А. Тарасова. – М.: Сфера, 2006. – 86 с.
26. Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю, підписана 13.12.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g72.

Т.О. Тищенко

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ
ФОРМИ НАВЧАННЯ
В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Підписано до друку 31.08.2017 р.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Таймс»

Друк – принтер. Тираж 50

Зам. № 273

КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика Перспективна, 39/63,
Кропивницький, 25006

Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу
КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика Перспективна 39/63,
Кропивницький, 25006